

Sørensen, M. & Kahrs, N. (2023). Den organiserte idretten for personer med funksjonsnedsettelse: Et historisk perspektiv. I: T. Wilhelmsen, E. Berg, K.V. Evensen, G.M. Solstad & I.M. Thorjussen (Red.), *Bevegelsesfelleskap i oppveksten: Kritiske perspektiver på inkludering og mangfold* (s. 187–206). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa230110>

Kapittel 10

Den organiserte idretten for personer med funksjonsnedsettelse

Et historisk perspektiv

Marit Sørensen & Nina Kahrs

Innledning

Kapittelet er inspirert av utsagnet «Hvis du ikke kjenner fortiden, kan du ikke forstå nåtiden, og er heller ikke i stand til å forme framtiden» (Weil, 2006, s. 1). Den organiserte idretten for personer med funksjonsnedsettelse ivaretas i dagens Norge av Norges olympiske og paralympiske komité og Norges idrettsforbund (NIF). NIF ønsker å bruke begrepet paraidrett for denne virksomheten, og at paraidrett skal være et begrep for idrett som utøves parallelt

og likeverdigg med annen idrett (NIF, 2019). I NIF blir paraidretten primært ivaretatt av de 54 særforbund og ordinære regionale og lokale organisasjonsledd. Dette er en unik organisasjonsmodell i internasjonal sammenheng. NIF definerer parautøvere som «mennesker med bevegelses-, syns-, hørsels- og eller utviklingshemming» (NIF 2022a, s. 4). En ny strategiplan bærer mottoet «En idrett – like muligheter for alle» (NIF, 2022a). I dette kapitlet ønsker vi å gi svar på problemstillingene: Hva er den historiske utviklingen av organisert idrett for personer med funksjonsnedsettelse i Norge, og hvilke erfaringer er gjort med dagens organisasjonsmodell i et inkluderingsperspektiv? Med et inkluderingsperspektiv mener vi i hvilken grad denne organisasjonsmodellen oppfyller at den organiserte idretten inkluderer og gir like muligheter for alle.

Framstillingen i kapitlet baseres på relevant litteratur søkt opp gjennom arkiver i NIF fra ulike organisasjonsledd inklusive bøker, rapporter, referater etc. Videre er det søkt i historiske beretninger og offentlige dokumenter som stortingsmeldinger og rapporter. Litteratursøk er foretatt gjennom søkemotoren ORIA, men dette er ikke en systematisk reviewstudie. Vi har utelatt studentarbeider og internasjonal litteratur med mindre de har direkte relevans for utviklingen av paraidretten i Norge. I tillegg foretok forfatterne høsten 2020 intervjuer av et panel bestående av 4 fagkonsulenter og 6 tidligere og nåværende aktive paraidrettsutøvere med bred organisasjons erfaring fra NIF (Parapanelet, personlig kommunikasjon, 2020, høst).

Andreforfatter var aktiv i den organiserte idretten for personer med funksjonsnedsettelse allerede på 70-tallet. Begge forfatterne har utviklet studier, undervist og forsket innen feltet fysisk aktivitet og funksjonsnedsettelse (internasjonalt kalt Adapted Physical Activity) ved Norges idrettshøgskole. I perioden 1996–2003 var de ansvarlige for evaluering av integreringsprosessen i NIF.

Kapitlet starter med en kronologisk gjennomgang av utviklingen av organisert idrett for ulike grupper med funksjonsnedsettelse fram til dagens organisasjonsmodell. Deretter følger en gjennomgang av erfaringer fra prosessen, før vi prøver å besvare om idretten er inkluderende med like muligheter for alle i dag.

Forløperne

Idrett for personer med hørselsnedsettelse

Det første idrettslag for døve i Europa ble dannet i Berlin i 1888. Også i Norge var døveidretten først ute med egen idrettsorganisasjon. I 1892 ble Oslo døves sportsklubb organisert under navnet Døves skiklubb (NIF, Norges døve-idrettsutvalg, 2021). Internasjonalt ble «The silent games» avholdt i Paris i 1924, sponset av Comité International des Sport de Sourds (CISS). Norges Døveidrettsforbund ble etablert 8. august 1925. 1928 ble Deaflympics arrangert i Amsterdam. Etter noen vansker i starten var det god aktivitet i døveidretten i trettiåra, fram til annen verdenskrig (NIF, Norges døve-idrettsutvalg, 2021). Fra 1924 og til 1940 var det to hovedidrettsorganisasjoner i Norge, Norges Landsforbund for idræt (NLF) og Arbeidernes Idrettsforbund (AIF). Disse forberedte en sammenslåing da Norge ble okkupert i 1940, men all idrettsvirksomhet ble lagt ned etter «idrettsstreiken» i november samme år (Nordahl & Tyrihjel, 1961; Goksøyr, 2011). Døveidretten gjorde det samme (NIF, Norges døve-idrettsutvalg, 2021). Etter krigen tok idretten opp aktiviteten igjen, sammenslåingen av NLF og AIF ble fullført og Norges idrettsforbund (NIF) ble dannet i februar 1946. Samme år ble Statens idrettskontor opprettet under Kirke- og kulturdepartementet, men byttet navn til Statens Ungdoms- og Idrettskontor (STUI) i 1950 (Goksøyr, 2011). Døveidrettsforbundet søkte om opptak i NIF. Etter å ha mottatt kr. 2000 i statsstøtte i 1947, ble de tatt opp som assosiert medlem (NIF, Norges døve-idrettsutvalg, 2021). 50-årene var en aktiv periode for døveidretten. Døveskolene spilte en stor rolle med store ungdomskull som bidro til god rekruttering. I 1953 arrangerte forbundet vinterleker i Oslo. I 1987 ble Døveidrettsforbundet tildelt Døves Vinterleker av det internasjonale døveidrettsforbundet (CISS). Vinterlekene ble en suksess med 220 deltakere fra 15 land (NIF, Norges døve-idrettsutvalg, 2021). Døveidretten forble assosiert med NIF fram til 1997 da Norges Funksjonshemmedes Idrettsforbund ble dannet.

Idretten for personer med synsnedsettelse

Spesialskolene var først ute med idrett for de synshemmede. I 1861 ble Christiania Blindeinstitutt etablert. Timefordelingen det første skoleåret viste at «legemsøvelser» fikk 4 timer, dette var flere timer enn andre fag (Kahrs,

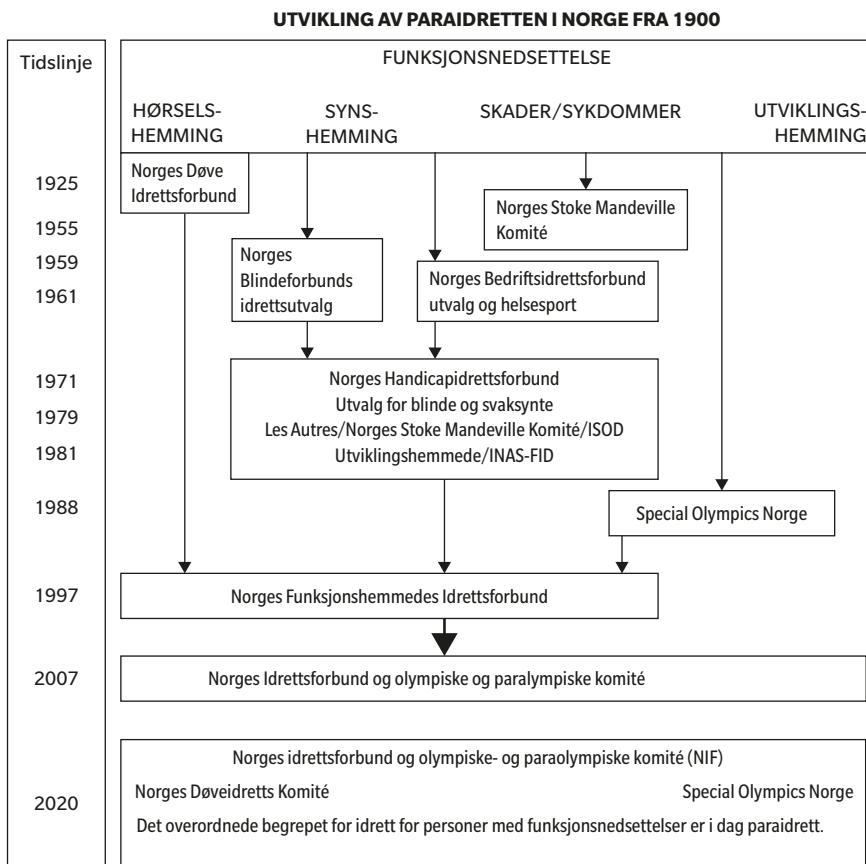
2002). I 1912 ble Dale offentlige Skole for blinde bygget i Strinda, med en av landets første svømmehaller. Skolen fikk også gymnastikksal. Begge var populære tilholdssteder for aktiv lek, alltid med ledere til stede (Kahrs, 2002). Organisert idrett for synshemmede kan følges fra 1933 da det første svømmestevne for synshemmede ble arrangert i Torggaten bad i Oslo. H.M. Kong Haakon overvar stevnet som også ble referert i radio. I 1943 ble det dannet sportsklubber for personer med synsnedsettelse i Oslo og Bergen. Klubbene drev med forskjellige idretter og ofte i samarbeid med vanlige idrettsklubber. Oslolaget hadde et godt samarbeid med idrettslaget HERO (Mathisen, 1972, s.32).

Idrett for personer med amputasjoner

I 1932 ble «British Society of One-Armed Golfers» dannet, en fremdeles aktiv organisasjon med rundt 180 medlemmer fra hele verden, men hovedmengden er fra Storbritannia. De senere år har det vært en utvikling av underavdelinger i USA og Sør-Afrika (Onearmgolf.org., 2021).

Idrett for personer med ryggmargsskader og polio

1944 ble The Spinal Injuries Center etablert ved Stoke Mandeville Hospital i Aylesbury, England. Legen der, Sir Ludwig Guttmann, brukte idrettsaktiviteter i rehabiliteringen av krigsskadede (Stoke Mandeville Stadium, 2021). Etter andre verdenskrig skjøt utviklingen av handikapidretten fart. Tyskland og England var pådrivere i Europa (Mathisen, 1972). I 1948, på åpningsdagen for de olympiske sommerleker i London (29. juli), ble den første organiserte idrettskonkurransen for rullestoløvere gjennomført. I 1952 ble International Stoke Mandeville Games etablert. Det regnes som forløperen til den paralympiske bevegelsen (Stoke Mandeville Stadium, 2021; Scruton, 1998). I 1955 ble det dannet en Stoke Mandeville-komité i Norge, og deltakere ble sendt til lekene i England. Etter denne første deltakelsen ble treningen av ryggmargsskade knyttet opp mot Attføringsinstituttene i Oslo, Bergen og Trondheim (Bjørklund mfl., 2008). I 1953 startet en svømmeklubb for personer med poliorammede i Oslo Svømmekrets/Varg. Sportsklubben Vidar tilbød bueskyting, og i 1955 startet også sittevolleyball trening på Sagene Brannstasjon (Bjørklund mfl., 2008).



Figur 10.1 Oversikt over utviklingen av paraidretten i Norge fra 1925.

Utviklingen fra 1960

Leder for Statens Ungdoms og Idrettskontor (STUI) lanserte i 1958 begrepet Helsesport. Etter avtale med STUI opprettet Bedriftsidrettsforbundet et utvalg for helsesport (Ellingsen, 1969). I 1960 ble Oslo Helsesportslag (OHIL) etablert. På 60-tallet foregikk en landsomfattende organisering av idrett for personer med funksjonsnedsettelser i Helsesportslag. Det ble startet egne grupper for personer med synshemming (SIG). I 1961 ble det dannet et eget idrettsutvalg i Norges Blindeforbund. Det ble også introdusert

skikurs for blinde på Beitostølen i 1962. I 1969 ble HODR idrettslag for synshemmede etablert knyttet til Bedriftsidrettsforbundet (Gåsemyr, Johnsen & Halbo, 2019). Klubben eksisterer ennå, nå som en del av Norges ski-forbund og Oslo Idrettskrets.

Virksomheten i Stoke Mandeville-komiteen fortsatte. Internasjonalt ble de første paralympiske sommerleker arrangert i Roma i 1960, Norge deltok. En idrettsorganisasjon for alle typer funksjonsnedsettelse ble dannet i 1964, International Sports Organisation for the Disabled (ISOD). Personer med cerebral parese og synshemminger var imidlertid ikke fornøyd med ISODs arbeid. Derfor ble Cerebral Palsy International Sport and Recreation Association (CP-ISRA) dannet og sponset de første idrettslekene for personer med cerebral parese i Frankrike 1968 (De Paw & Gavron, 2005). I Norge ble det første kurset i svømmeopplæring med Halliwick-metoden holdt på Centralinstituttet for Cerebral Parese i 1969 (Kahrs, 1974).

Idrettsarbeid for personer med utviklingshemming

Parallelt med dette startet arbeidet med å bygge opp idrettsaktivitet i institusjoner for personer med utviklingshemming. I 1961 startet institusjonen Bakkebø et prosjekt sammen med STUI for å vurdere nytten av idrettslige aktiviteter (Mathiesen, 1980). På bakgrunn av erfaringene startet STUI oppbygging av idretts- og svømmehaller ved Sentralinstitusjonene. De utviklet en trenerutdanning, og det ble arrangert skikurs og håndball- og fotballturneringer. Også svømming stod på programmet. Ansvaret ble fordelt mellom STUI som skulle ha ansvaret for fysisk aktivitet i institusjonene, og Norges Handicapidrettsforbund (NHIF) med ansvar for idretten utenfor institusjonene (St.meld., 1977–1978). Det ble derfor laget et utvalg for idrett for utviklingshemmede i NHIF (Hongset, 1980), og lag som Vivil ble etablert.

Special Olympic International (SOI) ble grunnlagt av Eunice Kennedy Shriver i 1968. De første SOI sommerleker ble organisert i Amerika. De første sommerlekene Norge deltok i var i Baton Rouge, USA, i 1983. SOI har vunnet stor internasjonal utbredelse, men først i 2007 ble Special Olympics Norge opprettet (Halvorsen & Kahrs, 2008).

1971: Etableringen av Norges Handicapidrettsforbund

Det ble misnøye med bedriftsidrettsforbundet blant idrettsutøverne med funksjonsnedsettelser. De ønsket mer kontroll over egen idrett, og dannet i 1968 et idrettsforbund i opposisjon, Handikapidrettsforbundet (Ellingsen, 1969). Forbundet lå utenfor Norges idrettsforbund. Til slutt ble det megling. I 1971 ble Handikapidrettsforbundet (med k) og Idrettsutvalget for funksjonshemmede i Bedriftsidrettsforbundet nedlagt. I stedet ble det opprettet et nytt eget særforbund i NIF, Norges Handicapidrettsforbund (NHIF, med c). 1971 ble derfor et betydningsfullt år for dagens paraidrett. Hovedgruppen av medlemmer var fra starten utøvere med bevegelsesnedsettelser og synsnedsettelser, selv om Idrettsutvalget i Norges Blindeforbund først ble oppløst i 1979. Da ble en komité for idrett for personer med synsnedsettelser dannet i NHIF.

Som særforbund fikk NHIF egne idrettskretser og egne representanter i alle aktuelle organisasjonsledd, også til Idrettstinget. NHIF hadde sitt eget ting med landsdelsrepresentasjon. Det ble etablert et utdanningsutvalg som utarbeidet det første B-kurs Handicapidrett i 1972. Barne- og Ungdomsutvalget hadde første seminar i 1976, om Fysisk Aktivitet og Idrettsleik for funksjonshemmede barn (NHIF, 1976). Det ble etablert klassifiseringsutvalg som holdt klassifiseringskurs. *Boka Nye Mål, handicapidretten i Norge* (Lunde, 1988) ble utgitt for å inspirere personer med funksjonsnedsettelser til aktivitet. Det ble etablert forskjellige idrettsutvalg som holdt kurs i sine idretter. Utvalget for ski ga ut informasjonsmateriell om ledsaging av synshemmede og om løypelegging. Ridderrennet var et populært møtested (Bergenholt & Wang, 1996). Det ble etablert landsomfattende stevner og norgesmesterskap i enkelte idretter. Det var spesielt godt samarbeid med bueskytterforbundet, bordtennisforbundet og svømmeforbundet de første årene. Flere lag skiftet navn fra Helsesportslag til Handicapidrettslag, Man arbeidet godt i kretsene for å etablere lag og nye aktiviteter. Forbundet hadde også sitt eget medlemsblad «Handicapidrett» (NHIF, 1996).

I 1972 ble de 4. International Paralympic Games arrangert i Heidelberg. Dette var de første lekene hvor utøvere med høye ryggmargsskader fikk delta. Vinteridrettsleker for personer med funksjonsnedsettelser ble for første gang arrangert av den internasjonale organisasjonen ISOD i Sverige i 1976. Sommerlekene i Toronto (1976) var første gang personer med ampu-

tasjoner og synshemmede fikk delta i tillegg til personer med ryggmargsskader og poliomyelitt (De Pauw & Gavron, 2005). De norske deltakerne med amputasjoner tok fire medaljer, de synshemmede ni, og personer med andre funksjonshemminger (ryggmargsskader/polio) seks (NHIF, 1996).

Åtti- og nittiårene

Videre utvidelser av hvilke utøvere som kunne delta, kom med *Olympics for Disabled* i Arnheim, Nederland, i 1980. Her ble personer med cerebral parese som kunne gå, for første gang med. Vinterlekene ble arrangert på Geilo, Norge. Her ble det første internasjonale mesterskapet i rullestoldans arrangert. Parallelt ble den første internasjonale medisinske kongress om handikapidrett avholdt på Ustaoset (Natvig, 1980). Betegnelsen «handikapidrett» ble generelt akseptert, og for første gang ble Ekebergs Ærespris tildelt en «handikapidrettsutøver», Cato Zahl Pedersen, i 1980 (Bergenholt & Wang, 1996).

FN-året for personer med funksjonsnedsettelse i 1981 hadde mottoet «Full deltaking og likestilling!». Det gjensto ennå mye for å få med alle bevegelsehemmede i internasjonale konkurranser. Norge inviterte til handikapidrettsstevne, og for første gang fikk de såkalte «Les Autres» («de andre») delta. En av lederne i NHIF stod bak etableringen av et regelverk for denne gruppen. Blant andre fikk da kortvokste og personer med reumatiske lidelser også delta (Halvorsen & Kahrs, 2008). Det var paradoksalt nok, dette året Den internasjonale olympiske komité (IOC) bestemte at begrepet «Olympics» bare kunne brukes av Special Olympics International (SOI), og ikke om idrettsleker for personer med andre funksjonsnedsettelse. I 1981 ble International Blind Sport Association (IBSA) stiftet i Paris. NHIF var involvert i prosessen.

I 1984 ble vinterolympiaden arrangert i Sarajevo. Dette året aksepterte IOC betegnelsen Paralympic Games, og Winter Paralympic Games ble arrangert i Innsbruck i Østerrike. I 1986 ble The International Sport Federation for Persons With Mental Handicap (INAS-FID) dannet i Paris, i tillegg til SOI. I Norge var 1988 året for den store reformen innen omsorgen for personer med utviklingshemming (HVPU-reformen). De store institusjonene ble lagt ned, og det skulle satses på integrering. Etter diskusjoner om hvem som skulle ta ansvaret for denne gruppen i NIF, ble IPU-utvalget dannet. Utvalget ble lagt til avdeling for utvikling sentralt i NIF. IOC aksepterte samarbeid med SOI dette året.

1988 var også det første året betegnelsen paralympics offisielt ble brukt, og lekene avholdt i samme by etter de ordinære sommerlekene (Seoul, Sør-Korea). Winter Paralympics ble arrangert i Innsbruck, Østerrike. Ved de ordinære vinterlekene i Calgary, Canada, ble det avholdt demonstrasjonsøvelser. De olympiske ringene fikk International Paralympic Committee (IPC) fremdeles ikke bruke. Norges idrettsforbund og Norges olympiske komité ble slått sammen dette året, men forkortelsen NIF ble fremdeles brukt.

De 9. paralympiske sommerlekene ble holdt i Barcelona, Spania, i 1992, mens lekene for de med utviklingshemminger (INAS-FID) ble arrangert i Madrid. Det var spesielt svømmeforbundet og skiforbundet som sendte deltagere til lekene. Blant annet grunnet et svært komplisert klassifiseringssystem opphørte etter hvert deltakelsen i INAS-FID. I 1994 ble de paralympiske vinterlekene arrangert etter den ordinære vinterolympiaden på Lillehammer. Der forsøkte man å bruke fem dråper i de samme fargene som de olympiske ringene, men heller ikke det ble god tatt. Resultatet ble tre dråper i grønt, rødt og blått, men dette ble ikke endelig vedtatt før i 2003.

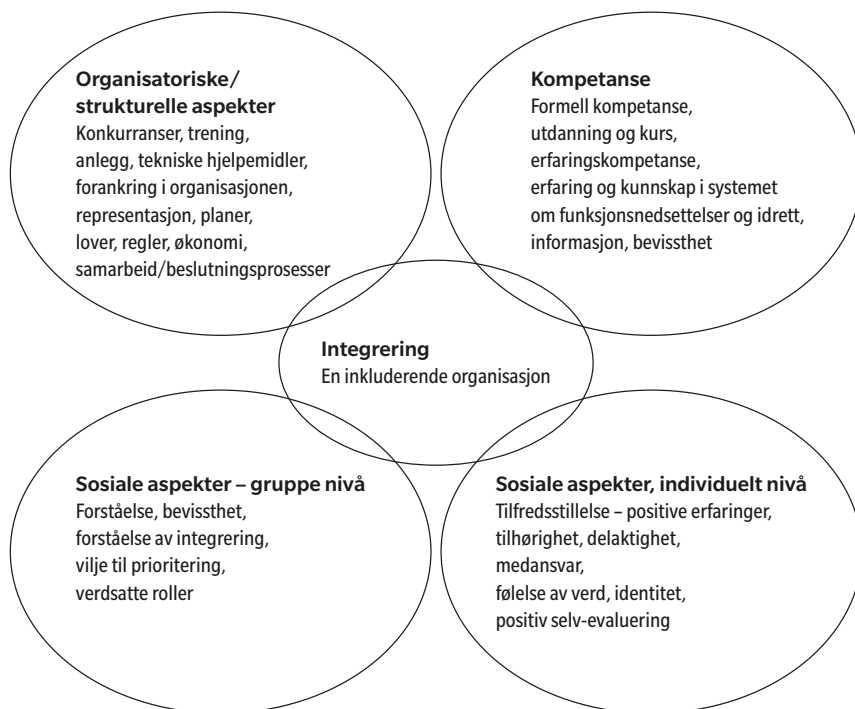
Forberedelser til en inkluderende modell i Norge

Alt fra dannelsen av Norges Handicapidrettsforbund (NHIF) ble integrering i NIF sett som et mål (Norges Handicapidrettsforbund øst, 2006). På NHIFs ting i 1991 ble dette diskutert med referanse til den samfunnsmessige utvikling (S. Bergenholt, personlig kommunikasjon, 2022; Aadland, 2000). I 1996 ble en ad hoc-komité nedsatt for å forberede inkludering av organisasjonene for idrett for personer med funksjonsnedsettelse i de ordinære idrettsforbundene og idrettskretsene. I 1997 ble Norges Funksjonshemmedes Idrettsforbund (NFI) dannet ved å slå sammen Handicapidrettsforbundet, Norges Døveidrettsforbund og utvalget for idrett for utviklingshemmede (IPU) (Skår, 2008). Planen var å forberede sær-idrettsforbundene og idrettskretsene til å håndtere et ansvar for idretten for de med funksjonsnedsettelse. En forskergruppe fra Norges idrettshøgskole fikk i oppdrag å evaluere denne prosessen (Sørensen & Kahrs, 2011). I 2006 inkluderte Norges idrettsforbund og olympiske komité den paralympiske komiteen, og navnet ble Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komite, men man beholdt fremdeles forkortelsen NIF.

Evalueringer og erfaringer tidlig i prosessen

Integreringsprosessen ble evaluert, og flere rapporter er utgitt (Sørensen mfl., 1999, 2003; Oslo Economics, 2020). Tidlig i prosessen, i 1999, ble evalueringen oppsummert med: «Det var tydelig at vedtaket hadde skapt uro og usikkerhet i organisasjonen, med mange ulike og til dels private og lokale ideer om hva integreringsprosessen egentlig innebar» (Sørensen mfl., 1999).

NFI var gitt en tosidig rolle i de ti årene det eksisterte; dels skulle forbundet håndtere toppidretten for personer med funksjonsnedsettelse, og dels skulle det være en kompetanseorganisasjon for særforbundene og kretsene i deres arbeid med integrering. Samtidig betød den nye organisasjonen store endringer og samarbeidsutfordringer for de tre partene i NFI. Til å evaluere de organisatoriske og strukturelle aspektene ved integreringsprosessen utarbeidet vi en modell for hva som ideelt burde være på plass i organisasjonen for å kunne si at den var inkluderende.



Figur 10.2 Modell for hva som ideelt burde være på plass i en inkluderende organisasjon (Sørensen mfl., 1999).

I de tidlige fasene av integreringsprosessen var det svært ulikt hvor langt man hadde kommet med de organisatoriske og strukturelle forholdene, og hvor godt forankret integreringsarbeidet var i arbeidsformene. Videre var det utfordringer knyttet til flyt av informasjon innad i organisasjonen (Sørensen mfl., 1999).

Noen aktive parautøvere rapporterte at det kunne føles psykisk belastende og ensomt å ofte være den eneste utøveren med funksjonsnedsettelse, og at man ikke alltid følte seg velkommen. De mente at det var færre paraiddrettsstevner å delta i, at paraiddretten mistet sitt særpreg i tillegg til at deres prestasjoner ikke ble verdsatt og forstått i forhold til klassifiseringssystemet. De uttrykte bekymring for de med behov for store tilpasninger og mye støtte (Sørensen & Kahrs, 2011). På den andre siden trakk idrettsutøvere fram flere positive sider ved den nye organisasjonsformen. Det ble sett som et positivt signal at personer med funksjonsnedsettelser var medlemmer på lik linje med alle andre, at det ble flere tilbud, flere idretter å velge blant, og at særforbundene økte sin kunnskap om paraiddrett. Støtten til toppidretten ble opplevd som bedre, og at det ble stilt større krav til idrettsarrangementer på vegne av paraiddretten (Sørensen & Kahrs, 2011).

I 2003 rådet fremdeles en forståelse av integrering som felles aktivitet for alle, i motsetning til den tidligere organisering. Det å lage spesielle tilbud til grupper med funksjonsnedsettelser ble sett på som segregering. Men det kunne registreres en økt forståelse for at det i en prosess måtte være rom for segregerte mellomløsninger som en vei til mer integrering på lengre sikt.

Alle ledd i organisasjonen rapporterte at kompetansesituasjonen var lite tilfredsstillende. Arbeidet med integreringsprosessen hvilte ofte på få personer og ildsjeler. Ansvarsfordeling ble oppgitt som en utfordring. Integreringskonsulenter var krumtapper i kretsene, men de savnet klarere resultatmål og fant målsettingene urealistiske. I en del idrettskretser ble NFI-kretsene nedlagt og skulle erstattes av utvalg der medlemmene ble utnevnt, ikke valgt. Medlemmer mistet representasjonsrett i organisasjonen der NFI-kretser var lagt ned (Sørensen mfl., 2003).

I 2005 samlet Norges Handikapforbund Øst erfaringer fra tre store idrettskretser: Akershus, Oslo og Østfold. De pekte på følgende: Idrett for funksjonshemmede må i større grad defineres og synliggjøres. Det er viktig med dokumentasjon fra særforbund om oppfølging av ansvaret, og idrettskretsene må trekkes langt sterkere med. De anså integreringskonsulenter

som viktige med hensyn til tiltak og kompetanseoverføring. Et annet forhold gjaldt tapte muligheter for representasjon av personer med funksjonsnedsettelse. Det ble ansett som nødvendig med utvalg eller lignende for å sikre at gruppen ble hørt. De pekte på at helsesportslag/fleridrettslag var viktige miljøskapere, og at det måtte gis ressursgrunnlag for videre utvikling. Til sist ble videre systematisk evaluering etterlyst (Norges Handikapforbund Øst, 2006).

I 2008 leverte Likestillingsombudet en rapport om likestilling og mangfold i norsk idrett. Rapporten konkluderte med: «De tre utfordringene som ble skissert allerede i evalueringsrapporten i 2003 er fremdeles aktuelle. Ikke minst gjelder dette at det må utvikles bedre organisatoriske løsninger og begrunnede veivalg, dvs. om integreringsprosessen skal baseres på systematisk kompetanseoppbygging eller tilfeldig frivillig kompetanse» (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2008, s. 103).

Dagens organisasjonsmodell

I 2007 ble Norges Funksjonshemmedes Idrettsforbund (NFI) oppløst, og NIF overtok ansvaret for idretten for personer med funksjonsnedsettelse. Ved dette ønsket norsk idrett å være i front med inkludering. Alle organisasjonsledd for personer med funksjonsnedsettelse ble oppløst, og alle ordinære særforbund og idrettskretser påtok seg ansvar for disse gruppene i sine virksomheter. For å ivareta idretter som ikke naturlig hadde tilknytning til et eksisterende særforbund (f.eks. boccia, teppecurling og Friskis og Svettis), opprettet man Norges Fleridrettsforbund. Denne organisasjonsformen for idretten er spesiell i internasjonal sammenheng og har vakt oppsikt, og noen av våre naboland arbeider mot en lignende modell.

I 2010 stod det på NIFs hjemmesider: «Norsk idrett har gjennom sine 54 særforbund ansvaret for å organisere idrett for funksjonshemmede. I praksis betyr dette at alle som spiller fotball gjør dette gjennom Norges Fotballforbund. Alle som spiller el-innebandy gjør dette gjennom Norges Bandyforbund osv. Særforbundene har ansvar for å organisere både bredde- og toppidrett. Sammen med særforbundene har Olympiatoppen et ansvar for toppidrett generelt for personer med funksjonsnedsettelse. Dette er en organisering som er unik i verdenssammenheng» (NIF, 2010).

Nyere trender og erfaringer

Fra 2017 besluttet NIF å erstatte de mange termer brukt om idretten for personer med funksjonsnedsettelse med et overordnet begrep, «paraidrett». De forklarer at det ikke innebærer en begrensning til paralympisk idrett, men betyr parallelle former for idrett som er tilpasset til ulike funksjonsnedsettelser, men med samme verdi (NIF, 2019).

Fordi kunnskap og kompetanse hele veien har blitt ansett som viktig, beholdt NIF en enhet for paraidrett i sin sentrale administrasjon, i 2022 var det to stillinger der. I tillegg til arbeidet i særforbundene er det nå ti fagkonsulenter for paraidrett i idrettskretsene (NIF, 2022b) (tidligere kalt integreringskonsulenter). Disse har vært ansett som viktige for å bygge opp kompetanse på krets- og lokalt nivå. Arbeidsgiveransvaret for fagkonsulentene ble flyttet fra sentralenheten til de regionale enhetene, noe som har gitt positive resultater i de regionale og lokale organisasjonsledd (Dale, 2019). Sentralenheten følger opp økonomiske midler til paraidrett, leder nettverket av fagkonsulenter, koordinerer komiteene for døvheidrett og Special Olympics, og koordinerer klassifiseringsarbeid. Videre støtter de særforbundene og arbeider med utvikling av kompetanse samt med innflytelse på generell policy. Med hensyn til kompetanse er paraidrett ment å innlemmes i særforbundenes trenerutdanninger, men det later til å variere hvor langt de ulike forbundene har kommet med dette. Noen fullstendig oversikt finnes ikke så langt, men ville være nyttig å utvikle. I tillegg til årsstudiet *fysisk aktivitet og funksjonshemming* tilbød Norges idrettshøgskole noen år en egen spesialisering i paraidrett i sin bachelorgrad kalt *trenerstudiet*. Denne spesialiseringen er blitt erstattet med at paraidrett skal inngå i all trenerutdanning ved NIH (NIH, 2017). Olympiatoppens Toppidrettssenter arbeider også for å utvikle utdanning av trenere i paraidrett. De har etablert et nettverk, et trenerakademi, som er gjennomført som et prosjekt (Zahl Pedersen, personlig kommunikasjon, juni 2022).

Hva er gevinstene ved den integrerte organisasjonen?

Dale (2019) hevder at integreringsprosessen i det store og hele har vært vellykket og oppfylt intensjonene. Utviklingen av flere aktivitetsmuligheter i flere idretter har vært positiv, flere variasjoner og mange løsninger for å etablere passende aktiviteter er utviklet. En oversikt over antallet parautøvere i de ulike særforbundene kan tyde på dette (Dale, 2019). Allerede tidlig i prosessen lot det til å være positive holdninger og vilje til å inkludere personer med funksjonsnedsettelse i organisasjonen (Sørensen mfl., 2003). Dette har fortsatt med en positiv utvikling (Dale, 2019). Toppidretten har fått økt økonomisk støtte. Særforbundet for fleridrett har vært vellykket og har en høy prosent av medlemmer med funksjonsnedsettelse (NIF, 2020).

I intervjuer av fagkonsulenter og parautøvere med organisasjonserfaring høsten 2020 kommer noen av de samme momentene fram: Totalt sett oppleves det at norsk idrett har tatt mer ansvar og utviklet et mer aktivt forhold til paraidretten. Det er ulikheter regionalt og lokalt, men generelt later det til å være større engasjement fra flere aktører i samfunnet, f.eks. Stiftelsen Gjensidige og VI, og offentlige instanser som NAV har økt mulighetene for støtte til aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år. Det er et større mangfold av idretter tilgjengelig for personer med funksjonsnedsettelse, og blant disse er «nye» idretter som tiltrekker ungdom, og som kan gjøres sammen med venner uten funksjonsnedsettelse, som f.eks. klatring eller snowboard. Det er noen forskjeller mellom ulike typer funksjonsnedsettelse, og særlig personer med utviklingshemming ser ut til å ha profittert på utviklingen (Parapanelet, personlig kommunikasjon høsten 2020).

Det har blitt vanligere at paraidrett er en del av større idrettsarrangementer som f.eks. norgesmesterskap. Olympiatoppen har et prosjekt med bl.a. regionale «smaksprøvetilbud» hvor nybegynnere kan prøve ut idretter sammen med eliteutøvere, noe som blir vurdert som svært positivt (Eyde, 2021). I Trøndelag har Trøndelag idrettskrets og Ranheim idrettslag nylig etablert Norges første paraidrettssenter, som skal fokusere på bredde- og lagidrett og tjene som et kompetansesenter overfor lag, klubber og skoler (Trøndelag idrettskrets, 2022).

Utfordringer for paraidretten

Rekruttering regnes som den største utfordringen (Oslo Economics, 2020; Dale, 2019). Dette har med ulike forhold å gjøre. Paradoksalt nok gjør den generelle og økende inkluderingen av personer med funksjonsnedsettelser i skole og samfunn at mange miljøer med gode rollemodeller ikke lenger fins. Dette gjør de regionale fagkonsulentene enda viktigere for nettverksbygging, kompetanse og informasjon om hva som er mulig og tilgjengelig (Dale, 2019; Sørensen & Kahrs, 2011). Det ser ut til å mangle generelle offentlige strategier og initiativ for å formidle informasjon og kontakt rettet mot foreldre med barn med funksjonsnedsettelser, voksne og skoler/institusjoner. Det arbeides med bedre registrering av parautøvere, men det er fremdeles hindre i forhold til personvern (NIF, 2022a). Det ser likevel ut til å være flere idrettslag som har en eller flere parautøvere, men data er ikke fullstendig verifiserbare. For eksempel blir enkelte lokale lavterskeltilbud med allidrett ikke registrert.

En nylig undersøkelse av 187 parautøvere og foreldre viste at det fremdeles er behov for mer og bedre tilrettelegging og tilpasninger og at deltakelse for enkelte fremdeles blir hindret av mangel på transport, hjelpemidler og ledsagere/assistenter, og at det er ulikheter mellom kommunene hvor godt støtteordninger og hjelp fungerer (Oslo Economics, 2020).

Personer med funksjonsnedsettelser har redusert formell representasjon og synlighet som gruppe (Sørensen & Kahrs, 2011). Det var en ambisjon om at dette skulle sikres gjennom idrettsrådene, men det ser ikke ut til å fungere etter intensjonen. Dette fins det ikke konkrete data på, noe som bør framskaffes. Det er fremdeles utfordringer med hensyn til kunnskap og kompetanse om paraidrett. Særforbund som har tilsatte fagkonsulenter, håndterer ansvaret for paraidretten og støtter sine klubber bedre enn særforbund som ikke har det (Dale, 2019).

NIFs organisasjonsmodell skapte problemer for utøverne med hørselshemninger med hensyn til internasjonal representasjon. Den internasjonale komiteen for idrett for døve (ICSD, tidligere CISS) krevde at de som skulle representere Norge i deres organisasjon, må ha en hørselshemming. Om dette ikke ble fulgt opp, kunne norske utøvere med hørselshemninger utestenges fra internasjonale konkurranser. For å løse dette er det etablert en egen komité for døveidretten, og det er nå åtte egne klubber for personer med hørselshemninger i Norge (NIF, 2020).

De nyeste rapportene (Dale, 2019; Oslo Economics, 2020) og intervjuene fra 2020 (Parapanelet, personlig kommunikasjon, høsten 2020) viser at personene med funksjonsnedsettelse er mer spredt og alene, hvilket kan gjøre det vanskeligere å starte med idrett. Det kan late til at de som ikke ønsker å konkurrere, men vil delta for mosjonens eller det sosiales skyld, har tapt noen aktivitetsmuligheter. Selv om det fins eksempler på at elite parautøvere kombinerer sin karriere med arbeid i organisasjonen, og at enkeltpersoner med funksjonsnedsettelse jobber på ulike nivå i organisasjonen, så er det ikke lenger systematisk representasjon på gruppenivå.

Til slutt synes det å råde enighet om at personer med store hjelpebehov og tilpasninger har vunnet mindre på denne organiseringen enn de som trenger mindre tilpasninger og støtte. Det er mindre krevende, både økonomisk og kompetansemessig for klubber å gi tilbud til de som er mer selvhjulpne. I distriktene kan det være vanskelig å arrangere lagidretter på grunn av geografisk spredning. Det er derfor store variasjoner, både lokalt, regionalt og mellom de ulike idrettene, i hvor godt ansvaret for paraidretten blir håndtert. Dette er også et område som trenger forskning og systematiske oversikter.

Skal man inspirere personer med funksjonsnedsettelse til å delta i idrett, trengs det synlige rollemodeller man kan identifisere seg med. Et lokalt, vellykket og inkluderende idrettslag har ikke nødvendigvis slike å by på. Derfor blir andre former for å synliggjøre rollemodeller viktig, f.eks. inspirasjonssamlinger etc. Her er det rom for kreativitet, og noen av våre para-toppøvere gjør en formidabel innsats for alminneliggjøring av ned-satt funksjonsevne.

Har vi en idrett med like muligheter for alle i dag?

Allerede på 1970-tallet vedtok NIF slagordet «Idrett for alle» (Goksøyr, 2011). I dag er NIFs visjon «Idretts glede for alle», og den nye strategiplan for paraidretten for 2022–2027 har tittelen «Én idrett – like muligheter» (NIF, 2022a). At selv toppidretten har et stykke igjen til full forståelse av hva paraidretten krever, ble synliggjort under forberedelsene til Tokyo-OL og paralympiske leker. Stiftelsen VI hadde gått inn med flere millioner kroner for å styrke paraidretten. Siden paraidretten hadde disse midlene til rådighet, valgte NIF

å bruke alle de offentlig bevilgede midlene til de ordinære OL-forberedelsene. Da dette ble kjent, trakk Stiftelsen VI midlene tilbake. Begrunnelsen var at NIF ikke hadde forstått at de midlene de ville gi, var nettopp for å dekke opp for *ekstraomkostningene* man har som utøver av paraidrett (ledsagere, spesialutstyr etc.). Det er i dag dialog mellom Stiftelsen VI og NIF, og den etterspurte nye strategiplan for paraidretten har kommet (NIF, 2022a), men hendelsen viser at vi kanskje ikke er helt i mål.

Idretten ønsker å inkludere alle personer med funksjonsnedsettelser, men hittil har tilbudene vært rettet mot personer med sansenedsettelser, personer med bevegelsesnedsettelser og utviklingshemninger samt noen andre fysiske funksjonsnedsettelser. Konkurransedrett har dominert, og det er grupper som har manglet tilbud. For eksempel har personer med psykiske lidelser ikke vært en målgruppe for NIF. I 1999–2002 gjennomførte NIF og Norges idrettshøgskole et prosjekt for å utvikle idrett innen psykisk helsevern. Prosjektet ble ikke fulgt opp (Vanebo, 2002). Golf forbundet henvender seg til personer med psykiske lidelser med prosjektet «Golf – grønn glede» (Skår, 2008). Det fins tiltak for denne gruppen i noen idrettskretser gjennom «Aktiv på dagtid» og andre prosjekter. Andre grupper av befolkningen representerer også noen klare utfordringer i utviklingen mot idretts glede for alle. Dette behandles i andre deler av denne boka (se for eksempel kapittel 11 og 12).

Norge er fortsatt det eneste landet i verden som har en organisatorisk fullt integrert modell for paraidretten. Andre land har ulike organisasjonsmåter, men ingen har tatt skrittet fullt ut som Norge. Måten paraidretten er organisert internasjonalt, kan være en del av forklaringen på dette. Norge har måttet gjøre tilpasninger for å få til sin modell. Men som figur 10.2 i dette kapitlet peker på, er organisatorisk integrering alene ikke nok til å sikre inkludering, flere forhold må være på plass før målet «én idrett – like muligheter for alle» er nådd. Internasjonalt opereres det med et inkluderingspektrum (Misener & Darcy, 2014). Det advares også mot ukritisk å overføre kunnskap om inkludering i kroppøvningsfaget til idretten. Frivilligheten i idretten gjør konteksten annerledes, men mest forskning kommer fra skolen. Det trengs mye mer forskning om dette i idretten (Kiuppis, 2018; Elnan, 2010). Vi støtter dette og bifaller visjonen om at norsk idrett skal være et tilgjengelig gode for alle, og ønsker alle tiltak for å oppnå dette velkommen.

Referanser

- Bergenholt, S. & Wang, C.E. (1996). *Norges Handicapidrettsforbund gjennom 25 år – Fra helsesport til handicapidrett*. Norges Handicapidrettsforbund.
- Bjørklund, U.H., Bjørholt, P.G., Gokstad, A.C., Moi, H. & Staff, P.H. (Red.) (2008). «Er du halt, kan du ride» *Fysikalsk medisin og rehabilitering – Et fag tar form*. (s. 158–161). Høyskoleforlaget.
- Dale, Ø. (2019). *Paraidretten. Situasjonsbeskrivelse av norsk idretts tilrettelegging av idrett for mennesker med nedsatt funksjonsevne* (Rapport). Norges idrettsforbund.
- De Pauw, K. & Gavron, S.J. (2005). *Disability Sport* (2. utg). Human Kinetics.
- Ellingsen, F. (Red.) (1969). *Utredning om handikappidretten i Norge*. Interimsstyret Norges Handikappidrettsforbund.
- Elnan, I. (2010). *Idrett for alle?* (Rapport 2010). NTNU.
- Eyde, E. (2021, 28. oktober). *Olympiatoppens utviklingsprosjekt*. Presentasjon på FAF-seminaret på Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Goksøyr, M. (2011) *Idrett for alle. Norges idrettsforbund 150 år*. Aschehoug.
- Gåsemyr, J., Johnsen, J. & Halbo, L. (2019). *Idrett og friluftsliv for synshemmede 1969–2019: Hodr Idrettslag gjennom 50 år*. Hodr Idrettslag.
- Halvorsen, T. & Kahrs, N. (2008). *Fra lek i vann til svømming. Om svømmeopplæring og funksjonsnedsettelse* (s. 11). Bodoni Forlag.
- Hongset, T. (1980). Sports for the mentally retarded outside the institution. I: H. Natvig (Red.), *The first international medical congress* (s. 178–183). State office for Youth and Sports (STUI).
- International Paralympic Committee. (2021, 29. september). *IPC history*. Hentet fra: <https://www.paralympic.org/ipc/history-29.september-2021>.
- Kahrs, N. (1974). *Svømmeopplæring for funksjonshemmede. Om «Halliwick-metoden med særlig vekt på tilvenningsprosessen i vann for fysisk funksjonshemmede*. State office for Youth and Sports (STUI).
- Kahrs, N. (2002). *Ledsaging av synshemmede i idrett og fysisk aktivitet*. Norges Funksjonshemmedes Idrettsforbund.
- Kiuppis, F. (2018). Inclusion in sport: disability and participation. *Sport in Society*, 21(1), 4–21. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1225882>
- Likestillings- og diskrimineringsombudet. (2008). *Rapport om likestilling og mangfold i norsk idrett*. Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Lunde, J.V. (1988). *Nye mål – Handicapidrett i Norge*. Norges Handicapidrettsforbund.
- Mathisen, G. (1972). *Idrett for bevegelses- og synshemmede. En historisk oversikt*. NIF.
- Mathisen, G. (1980). Sport and Physical Activities for Mentally Handicapped in Institutions. I: H. Natvig (Red.), *The First International Medical Congress, Ustaoset* (s. 113–119). State office for Youth and Sports (STUI).
- Misener, L. & Darcy, S. (2014). Managing disability sport – From athletes with disabilities to inclusive organisational perspectives. *Sport Management Review*, 17(1), 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.12.003>.

- Natvig, H. (Red.) (1980). *The First International Medical Congress, Ustaaset*. State office for Youth and Sports (STUI).
- Nok Norge (2021, 25. oktober). *Veileder for personer med funksjonsnedsettelse*. <https://noknorge.no/wp-content/uploads/sites/6/2021/03/Veilder-personer-med-funk.nedsettelse-nytt-navn.pdf>
- Nordahl, G. & Tyrihjel, O. (1961). *Norsk idrett gjennom hundre år – 1861–1961*. Aschehoug.
- Norges Handicapidrettsforbund. (1976). *Fysisk aktivitet og idrettslek for funksjonshemmede barn* (Seminar 3–4. april 1976). NHIF.
- Norges Handicapidrettsforbund. (1996). *Norges Handicapidrett gjennom 25 år; Fra Helsesport til Handicapidrett*. NHIF.
- Norges idrettsforbund. (2010). Hentet fra <https://www.idrettsforbundet.no-2010>.
- Norges idrettsforbund. (2019). *Om NIF*. <https://www.idrettsforbundet.no/om-nif-12.-september-2019>.
- Norges idrettsforbund. (2021). *Historie*. <https://www.doveidrett.no/norges-doveidrettsutvalg/historie/2021>.
- Norges idrettsforbund. (2022a, 11. februar). *En idrett – like muligheter. Parastrategi for norsk idrett 2022–2027*. <https://www.paraidrett.no/en-idrett--like-muligheter/>
- Norges idrettsforbund. (2022b, 6. desember). <https://www.paraidrett.no/om-idrett/kontakt-oss/kontaktpersoner/>
- Norges idrettshøgskole. (2017). *Studiehåndboka. Bachelor i idrettsvitenskap 2. og 3. årretning trening, coaching og idrettspsykologi*. Norges idrettshøgskole.
- Onearmgolf.org. (2021). *History of one armed golf organisation*. Hentet 30. oktober 2021 fra: <https://onearmgolf.org/about/history>
- Oslo Economics. (2020). *Idrett for mennesker med funksjonsnedsettelse*. (OE-rapport 2020-57). Oslo Economics.
- Scruton, J. (1998) *Stoke Mandeville–Road to Paralympics*. Peterhouse.
- Skår, A. (Red.) (2008). *Det beste ligger foran oss. Norges Funksjonshemmedes Idrettsforbund gjennom 10 år 1997 – 2007*. Akilles.
- St.meld. nr. 23 (1977–78). *Om funksjonshemmede i samfunnet*. Sosialdepartementet. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1977-78&paid=3&wid=b&psid=DIVL1556>
- Stoke Mandeville Stadium (2021). *History*. Hentet 29. september 2021 fra: <https://www.stokemandevillestadium.co.uk/history>
- Strategiutvalget for idrett (2016). *Statlig idrettspolitik inn i en ny tid*. (Rapport avlevert 8. juni 2016 til Kulturdepartementet). Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rapport-statlig-idrettspolitik-inn-i-en-ny-tid/id2503382/>
- Sørensen, M. & Kahrs, N. (2006). Integration of Disability Sport in the Norwegian Sport Organizations – Lessons learned. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 23(2), 184–202. <https://doi.org/10.1123/apaq.23.2.184>
- Sørensen, M. & Kahrs, N. (2011). En idrett for alle? I: D.V. Hanstad. (Red.). *Norsk idrett – indre spenning og ytre press*. Akilles.

- Sørensen, M., Kahrs, N., Aadland, H., Bjelland, L.A., Garden, J.H., Johnsen, J., Moors, D. & Pensgaard, A.M. (1999). *Evaluering av integreringsprosessen i norsk idrett*. (Rapport 1). Norges idrettshøgskole.
- Sørensen, M., Kahrs, N., Aamodt, I.L. & Strand, G.H. (2003). *Evaluering av integreringsprosessen i norsk idrett* (Rapport 2). Norges idrettshøgskole.
- Trøndelag idrettskrets (2022, 5. november). *Paraidrettssenteret*. Hentet fra: <https://www.idrettsforbundet.no/idrettskrets/trondelag/paraidrett/paraidrettssenteret-i-trondelag/>
- Vanebo, K. (2002). *Rapport fra prosjektet «Økt fysisk aktivitet i psykiatrien»*. NIF.
- Weil, S. (2006). *Drøm eller virkelighet?* (Rapport). Norges Handikapforbund Øst.
- Aadland, H. (2000). *Integrering av funksjonshemmede i norsk idrett*. Norges idrettshøgskole.